

**A MUNKAÜGYI KAPCSOLATOK RENDSZERE
ÉS A MUNKAVÁLLALÓK HELYZETE**

SZERKESZTETTE:

KOLTAY JENŐ

MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont

Budapest, 2000

A kötetben közzétett tanulmányok alapjául szolgáló előadások az MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpontja és az MTA Munkatudományi Bizottsága

A munkaügyi kapcsolatok rendszere és a munkavállalók helyzete

c. szakmai konferenciáján hangzottak el.

A konferencia helye: Csopak, Hotel Petrol

A konferencia ideje: 1999. november 17–18.

A konferencia támogatói: „Közösen a jövő munkahelyeiért” Alapítvány
MOL – Magyar Gáz- és Olajipari Részvénytársaság

A kötet megjelenését támogatta: Magyar Közgazdász Alapítvány
MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont

© MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, 2000.

ISBN 963 9321 05 2

Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Kutatóközpont
Budapest, 2000.

Felelős kiadó: Koltay Jenő Tördelőszerkesztő: Márkusné Hubai Erzsébet

A MUNKAÜGYI KAPCSOLATOK RENDSZERE
ÉS A MUNKAVÁLLALÓK HELYZETE

1112 Budapest Budaörsi út 45.
H-1502 Budapest Pf. 262
Tel.: (36-1) 309-2650
Fax: (36-1) 319-3136

A Magyar Tudományos Akadémia makro- és mikroökonómiai kutatási kapacitásait koncentráló Közgazdaságtudományi Kutatóközpont feladata olyan nemzetközi színvonalú közgazdasági alapkutatások és az ezekhez kapcsolódó alkalmazott kutatások végzése, amelyeket a gazdaságpolitika és az egyetemi oktatás is hasznosíthat. Munkájának súlypontjait a makroökonómia, a közjavak és intézmények gazdaságtana, a humán erőforrások gazdaságtana, a matematikai közgazdaságtan, a mikroökonómia és az ipargazdaságtan területére sorolható kutatások képezik, kiegészítve más ágazati gazdaságtani és elmélettörténeti kutatásokkal.

Igazgató: Koltay Jenő
Igazgatóhelyettes: Fazekas Károly
Halpern László

Az MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpontjának kiadványai:

Tanulmányorozatok:

Műhelytanulmányok-Discussion Papers

**Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek - Budapest Working Papers
on the Labour Market**

(a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem
Emberi Erőforrások Tanszékével közösen)

Elemzések a rejtett gazdaság magyarországi szerepéről
(a Társadalomkutatási Intézettel közösen)

Könyvsorozatok:

Munkaerőpiaci Tükör - Évkönyvek

Munkatudományi kutatások

(az MTA Munkatudományi Bizottságával közösen rendezett
konferenciák alapján készült, tematikus kötetek)

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
KOLLEKTÍV ALKU ÉS BÉRMEGHATÁROZÁS	
1. A kollektív megállapodások és a munkajog	9
Írta: Héthy Lajos	
1. A kollektív munkaügyi kapcsolatok és a politikai közeg	11
2. A vállalatközi szféra kettős – kvázi-centralizált és decentralizált – kollektív tárgyalási modellje	12
3. Az országos (bér)tárgyalások az Érdekegyeztető Tanácsban	14
4. Az országos bértárgyalások és megállapodások lehetséges korrekciói	22
5. Az ágazati (többszempályás) és vállalati kollektív megállapodások	26
6. Az ágazati kollektív tárgyalások intézményes megerősítése	31
7. Összefoglalás	33
Hivatkozások	35
2. Decentralizált kollektív alku Magyarországon	37
Írta: Neumann László	
1. Az országos és ágazati megállapodások vállalati hatásai	42
2. A vállalati munkaügyi kapcsolatok típusai	46
3. A vállalati kollektív szerződéskötés elterjedtsége	51
4. A magyarországi decentralizált kollektív alku európai összehasonlításban	57
5. Az állami beavatkozás lehetséges szerepe	65
Hivatkozások	69
3. Minimálbér, bérminimumok – alsó korlátok a bérmeghatározásban	71
Írta: Koltay Jenő	
1. Dereguláció: a felső bércorlát felszámolása	73
2. Kötelező minimálbér: az alsó korlát megjelenése	75
3. Éves bérajánlások: alsó és felső korlát?	77
4. Ágazati szerződések: bérminimumok szűk körben	78
5. Vállalati béralku: bérminimumok és „szerződéses bérek”	81
6. Dereguláció után: a béralku és/vagy a piac korlátai	83
Hivatkozások	87
MUNKAÜGYI KONFLIKTUSOK ÉS VITÁK	
4. Sztrájkok és más direkt akciók a kilencvenes években	
Magyarországon	89
Írta: Berki Erzsébet	
Adatok és módszerek	91
1. Az akciók számokban	95
2. Szervezők, résztvevők	106

3. Okok, célok, követelések	110
4. A viták jellemzői az akció előtt és alatt	116
5. Az akció jogszerűsége, a vita megoldása	123
6. Következtetések, javaslatok tanulságok	128
Hivatkozások	134
5. Munkahelyi, munkaügyi konfliktusok és viták, megelőzésük, megoldásuk eszközei – ahogy a munkavállalók látják	139
Írta: Tóth Ferenc	
1. A kutatás célja, tárgya	142
2. A munkaügyi konfliktusokról, a munkaügyi vitákról és kapcsolatukról	143
3. A munkaügyi konfliktusok, konfliktustípusok a munkahelyeken	144
4. Hátrányos megkülönböztetés a munkavállalói érdekképviselői szervezethez tartozás miatt – munkaügyi viták kezdeményezése	151
5. Egyéni munkaügyi viták, egyéni jogviták	154
6. A munkástanácsok konfliktusai, kollektív munkaügyi vitái	169
7. Munkaügyi konfliktusok és viták a rendszerváltás időszakában:	175
Hivatkozások	180
6. A munkahelyi diszkrimináció elleni jogvédelem problematikája Magyarországon	183
Írta: Nacsá Beáta	
A dilemma	185
1. Jogvédelmi lehetőségek a munkahelyi diszkrimináció ellen	186
2. A jelenlegi jogvédelmi rendszer hiányosságai	188
3. A diszkriminációt tiltó munkatörvényi szabály bírósági értelmezése és gyakorlata	196
4. A fordított bizonyítási teher	211
5. A hátrányos megkülönböztetés jogkövetkezményei	215
6. De lege ferenda	217
Hivatkozások	219
RÉSZVÉTEL ÉS KÉPVISELET	
7. Üzemi tanácsok, szakszervezetek és munkáltatók	223
Írta: Tóth András	
1. A munkaügyi kapcsolatok rendszerének átalakulása a rendszerváltás nyomán	227
2. A rendszerváltó évek jogfejlődése	229
3. A munkaügyi kapcsolatok rendszerének nyílt válsága a rendszerváltás után	230
4. Kísérlet a válság kezelésére: a munkaügyi kapcsolatok újraszabályozása	233

5. Az új Munka Törvénykönyve: az üzemi tanács intézményesítése és a szakszervezeti jogok újraszabályozása	235
6. Variációk egy témára: német modell magyar módra	237
7. Az üzemi tanács intézményesülése és hatása a munkaügyi kapcsolatokra	240
8. A munkaügyi kapcsolatok csendes válsága és az üzemi tanács szerepének kívánatos módosítása	248
Hivatkozások	

MUNKAHELYI JÓLÉTI RENDSZEREK

8. A munkahelyi jóléti rendszerek a munkaügyi kapcsolatok kontextusában	257
Írta: Simonyi Ágnes	
1. Szociálpolitikai reformok és a munkahelyek átalakuló jóléti rendszerei –viták, konfliktusok és alkuk	259
2. Nagyvállalati vezetők véleménye a gazdálkodói stratégiákról és a jóléti politikák szerepéről	265
3. Néhány következtetés a jóléti közjavakról	276
Hivatkozások	279

ELŐSZÓ

A politikai rendszerváltozás és a piacgazdasági átalakulás a munka világában is alapvető változásokat hozott, átrendezte a munkavállaló-munkáltató viszonyt, megváltoztatta az állam szerepét. Az új intézményi és jogi keretek között, a munkapiaci és gazdasági átalakulás sodrásában egy évtized alatt lezajlott, de még korántsem lezárult változások mára a piacgazdaságokból ismert, ugyanakkor sajátos vonásokkal rendelkező munkaügyi kapcsolat-rendszerre álltak össze.

Olyan kifejezések, mint a szakszervezeti pluralizmus, a reprezentativitás vagy a "lefedettség", a sztrájkaktivitás vagy a minimálbér-alku egyidejűleg váltak gyakorlati jelentőséggel bíró fogalmakká és az elemzés releváns kategóriáivá. A tudomány és az oktatás hol a változásokat megelőzve, hol azokat követve igyekszik honosítani a fejlett gazdaságokban *industrial relations* vagy *labour relations* néven kifejlődött diszciplinát. Ebben a nemzetközi tapasztalatok mellett elsősorban a hazai munkatudományok eredményeire építhet. "A munkaügyi kapcsolatok rendszere és a munkavállalók helyzete" című konferencia-téma természetesen illeszkedett az MTA Munkatudományi Bizottságának égisze alatt, az MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont szervezésében rendezett konferenciák sorába, amelyek célja, hogy a résztvevők jobban megismerjék egymás legfrissebb kutatási eredményeit.

A munkavállaló–munkáltató viszony átalakulását vizsgáló konferencia a közelmúltban indított, jórészt még befejezetlen kutatások kezdeti eredményeit vitatta meg, arra is választ keresve, hogy az új jogszabályok, intézmények, megállapodások és eljárások milyen védelmet nyújtanak a munkavállalóknak a fokozatosan teret nyerő piacgazdaság körülményei között. Az 1999. november 17–18-án, Csopakon elhangzott előadások szolgálták a kötetben közétett írásként alapjául. A vita figyelembevételével átdolgozott, továbbfejlesztett és kötetbe-szerkesztett tanulmányok egy további írással kiegészítve, a kollektív alku és a bérmeghatározás, a képviselő és részvétel, a munkaügyi konfliktusok és viták, valamint a munkahelyi jóléti rend-

szerek kérdései köré csoportosítva jelennek meg. A témaköröket a tanulmányok változatos módon, de többnyire "egyoldalúan", a jogi, a közgazdasági vagy a szociológiai vonatkozások, az empirikus, az összehasonlító vagy az általános összefüggések oldaláról közelítik meg. Az eltérő megközelítésekből, az egymással sokszor vitatkozó megállapításokból és következtésekből ugyan töredékes, de reményeink szerint érvényes kép állítható össze a formálódó magyar munkaügyi kapcsolat-rendszerről, annak alapvonásairól, működéséről és hiányosságairól.

A szerkesztő

